S-5

Name : ....

Roll No. : ....

कुल प्रश्नों की संख्या : **18**] [कुल मुद्रित पृष्ठों की संख्या : **8**

B-231090–A

विषय : संस्कृत

समय : **3 घण्टे**] [पूर्णांक : **75**

निर्देश : (*i*) **सर्वे** प्रश्नाः समाधेयाः।

(*ii*) उत्तराणि सुन्दराणि सुस्पष्टानि च भवेयुः।

प्रश्न–1 **(अ)** उचितं विकल्पं चित्वा लिखत— [1×5=5]

(*i*) स्वामिना आत्मानन्देन लिखितम्—

(*क*) गीता रहस्यम् (*ख*) गीता तत्त्वचिन्तनम्

(*ग*) गीता माहात्म्यम् (*घ*) गीता व्याकरणम्

(*ii*) स्नेहम् आख्याति—

(*क*) भोजनम् (*ख*) भाषितम्

(*ग*) विनयः (*घ*) सम्भ्रमः

(*iii*) ''<u>कविना</u> कालिदासेन मेघदूतं रचितम्।'' इत्यत्र रेखाङ्कितपदस्य विभक्तिः अस्ति—

(*क*) द्वितीया (*ख*) तृतीया

(*ग*) प्रथमा (*घ*) चतुर्थी

(*iv*) ''<u>वागीश:</u> सर्वत्र पूज्यते।'' इति वाक्ये रेखाङ्कितस्य समुचितसन्धिविच्छेदो वर्तते—

(*क*) वाग् + ईश: (*ख*) वाक् + ईश:

(*ग*) वागि + ईश: (*घ*) वागी + ईश:

(*v*) ''पुत्र: <u>पितरम् अनु</u>गच्छति।'' इत्यत्र रेखाङ्कितपदेऽस्ति—

(*क*) अनु–प्रत्यय: (*ख*) अनु–उपसर्ग:

(*ग*) अनु–धातु: (*घ*) अनु–धात्वंश:

(ब) उचितं विकल्पं चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयत् वाक्यं पुन: लिखत— [1×5=5]

(सङ्गात्, सप्तमी, भ्रमणाय, पर्वतीकृत्य, अरोचत)

(*i*) त्वं —— कुत्र गमिष्यसि।

(*ii*) मह्यं पायसम् ——।

(*iii*) —— स्वर्गं न गच्छति।

(*iv*) परगुण–परमाणुन् —— नित्यम्।

(*v*) 'सरिति' इति पदे —— विभक्ति: अस्ति।

(स) स्तम्भस्य सुमेलनं कुरुत— [1×5=5]

	(क)		**(ख)**
(*i*)	प्रायोगिक:	-	स्वामि–आत्मानन्द:
(*ii*)	ग्रामं निकषा	-	अक्षिणी
(*iii*)	वर्तस्व	-	ठक्
(*iv*)	धनीराम:	-	क्रीडाक्षेत्रं वर्तते
(*v*)	सूर्यचन्द्रमसौ	-	लोट् लकारस्य एकवचनम्

प्रश्न-2 निम्नलिखितयोः अङ्कयोः अनुवादं संस्कृतभाषया कुरुत— [1×2=2]

(*क*) एक सौ सोलह (116)

(*ख*) एक सौ उनतालीस (139)

प्रश्न-3 निम्नलिखितयोः रेखाङ्कितपदयोः सन्धिविच्छेदं कृत्वा तयोः नाम्नी लिखत— [1×2=2]

(*क*) सर्वत्र सौरभाणां प्रसरः।

(*ख*) मनोहरः मधुरं गायति।

प्रश्न-4 निम्नरेखाङ्कितयोः प्रकृतिं प्रत्ययं च योजयित्वा वाक्यं पूर्णं लिखत— [1×2=2]

(*क*) उषा (खाद् + क्त्वा) भ्रमति।

(*ख*) सत्संगतिः सर्वत्र दुर्लभ + आ (टाप्)।

प्रश्न-5 यथानिर्देशं वाच्यं परिवर्तयत— [1×2=2]

(*क*) शिष्याः गुरुन् नमन्ति। (कर्मवाच्ये)

(*ख*) मया त्वं दृश्यसे। (कर्तृवाच्ये)

प्रश्न-6 अधोलिखित गद्यांशात् त्रीणि अव्ययपदानि चित्वा लिखत— [1×3=3]

यदि अन्यथा न मन्यसे तर्हि बृहत् परिवारः एव युष्मदीयं दुःखकारणम्।

प्रश्न-7 अधोलिखित रेखाङ्कितपदानां समास-विग्रहं कृत्वा तेषां नामान्यपि लिखत— [1×3=3]

(*क*) अग्निहोत्री प्रतिदिनं जुहोति।

(*ख*) जैनपरम्परायां दिगम्बरः मुनिः भवति।

(*ग*) ज्ञानहीनः नरः दुःखं लभते।

प्रश्न-8 अधोलिखितानि वाक्यानि (कारकदृष्ट्या) संशोधयत— [1×3=3]

(*क*) भवान् कुत्र गच्छन्ति।

(*ख*) सः चौरेण बिभेति।

(*ग*) वयं विद्यालये गच्छामः।

प्रश्न-9 अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा निर्देशानुसारेण प्रदत्तप्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत— [1×3=3]

''अग्रिमे दिने स आरक्षी चौर्याभियोगे तं न्यायालयं नीतवान्। न्यायाधीशो बंकिमचन्द्रः उभाभ्यां पृथक्-पृथक् विवरणं श्रुतवान्। सर्वं वृत्तमवगत्य स तं निर्दोषम् अमन्यत आरक्षिणं च दोषभाजनम्। किन्तु प्रमाणाभावात् स निर्णेतुं नाशक्नोत्। ततो तौ अग्रिमे दिने उपस्थातुम् आदिष्टवान्।''

प्रश्नाः

(*क*) ''सर्व वृत्तम् अवगत्य स तं निर्दोषम् अमन्यत आरक्षिणं च दोषभाजनम्।'' इति वाक्यस्य हिन्दी भाषया अनुवादं कुरुत।

(*ख*) ''अग्रिमे दिने'' इत्यनयोः पदयोः विशेष्यपदं किम्?

(*ग*) ''न्यायाधीशो बंकिमचन्द्रः उभाभ्यां पृथक्-पृथक् विवरणं श्रुतवान्।'' इत्यस्य वाक्यस्य क्रियापदं किम्?

प्रश्न-10 अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा निर्देशानुसारेण प्रदत्त प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत— [1×3=3]

''बिलासा शैशवकाले बालाबालैः सह क्रीडति स्म। तस्यै बालकानां क्रीडनकं क्रीडनं च रोचते स्म। बिलासा अदम्य-साहसिका आसीत्। एकदा सुप्तं बालं नीत्वा वृक्कः पलायनं कुर्वन् आसीत्। तदा बिलासा वृक्कं दण्डेन ताडयित्वा बालकं मुक्तं कृत्वा मातरं समर्पयत्। बालकैः सह बिलासा मल्लकौशलं शिक्षते स्म।''

प्रश्नाः

(*क*) ''तस्यै बालकानां क्रीडनकं क्रीडनं च रोचते स्म।'' इति वाक्यस्य हिन्दीभाषया अनुवादं कुरुत।

(*ख*) ''बिलासा शैशवकाले बालाबालैः सह क्रीडति स्म।'' इत्यस्मिन् वाक्ये क्रियापदं किम्?

(*ग*) ''सुप्तं बालं'' इत्यनयोः पदयोः विशेष्यपदं किमस्ति?

प्रश्न-11 अधोलिखितं श्लोकं पठित्वा प्रदत्त प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत— [1×3=3]

शस्त्रहता न हि हता रिपवो भवन्ति,

प्रज्ञाहतास्तुरिपवः सुहता भवन्ति।

शस्त्रं निहन्ति पुरुषस्य शरीरमेकं,

प्रज्ञा कुलञ्च विभवञ्च यशश्च हन्ति॥

प्रश्नाः

(*क*) ''शस्त्रहता न हि हता रिपवो भवन्ति।'' इत्यस्य हिन्दीभाषया अनुवादं कुरुत।

(*ख*) रिपवः कदा सुहताः भवन्ति?

(*ग*) प्रज्ञा पुरुषस्य किं किं हन्ति? (हिन्दी भाषया उत्तरत)

प्रश्न-12 अधोलिखितं श्लोकं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत— [1×3=3]

माता गुरुतरा भूमेः खादप्युच्चतरः पिता।

मनः शीघ्रतरं वाताच्चिन्ता बहुतरी तृणात्॥

प्रश्नाः

(*क*) 'आकाशात्' इत्यस्य कृते श्लोके किं पर्यायपदं प्रयुक्तम्?

(*ख*) वातात् शीघ्रगामि किम् अस्ति?

(*ग*) 'माता गुरुतरा' इत्यनयोः पदयोः विशेषणपदं किम्?

प्रश्न-13 अधोलिखितानां प्रश्नानामुत्तराणि संस्कृतभाषया लिखत— [1×4=4]

(*क*) भारत्यै किम् अतीव रोचते?

(*ख*) कः चन्दनदासं द्रष्टुमिच्छति?

(*ग*) संसारे कानि-कानि चक्रवत् परिवर्तन्ते?

(*घ*) कः देशः स्वकीये प्रथमप्रयासे मंगलग्रहकक्षम् अलभत?

अथवा

अधोलिखितेषु वाक्येषु रेखाङ्कित पदमाधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत—

(*क*) प्राणेभ्योऽपि प्रिय: <u>सुहृद्</u>।

(*ख*) <u>चौरस्य</u> पादध्वनिना अतिथि: प्रबुद्ध:।

(*ग*) <u>उभौ</u> शवं चत्वरे स्थापितवन्तौ।

(*घ*) <u>स्वामिन: आत्मानन्दस्य</u> बाल्यकालस्य नाम तुलेन्द्र: आसीत्।

प्रश्न-14 अधोलिखितानां प्रश्नानामुत्तराणि हिन्दीभाषया लिखत— [1×4=4]

(*क*) श्रृगाल: वधूं किं निर्देशितवान्?

(*ख*) किं पर्व आसन्नं वर्तते?

(*ग*) मंगलयानं कुत: विमुक्तम्?

(*घ*) कीदृश: परिवार: वरम् अस्ति?

अथवा

अधोलिखितानां प्रश्नानामुत्तराणि हिन्दीभाषया लिखत—

(*क*) संस्कृते महर्षिभि: किं प्रोक्तम्?

(*ख*) सूर्य: चन्द्रश्च ओदनस्य कौ स्त:?

(*ग*) हेमन्ते दिवसा: कीदृशा: भवन्ति?

(*घ*) सर्वत्र के न भवन्ति?

प्रश्न-15 स्वपाठ्यपुस्तकात् चतस्र: सूक्ती: लिखत, या: प्रश्नपत्रेऽस्मिन् नागता: स्यु:। [1×4=4]

अथवा

अध: प्रदत्तसूक्तीनां हिन्दीभाषया भावार्थं लिखत—

(*क*) अलसस्य कुतो विद्या।

(*ख*) गतस्य शोचनं न करणीयम्।

(*ग*) न्याय्यात् पथ: प्रविचलन्ति पदं न धीरा:।

(*घ*) मन: पूतं समाचरेत्।

प्रश्न-16 स्वपाठ्यपुस्तकात् कौचित् द्वौ सुभाषितश्लोकौ लिखत। [2½×2=5]

अथवा

अधः द्वौ अपूर्णौ सुभाषितश्लोकौ प्रदीयते, तौ श्लोकौ स्वपाठ्यपुस्तकाधारेण पूरयत—

(*क*) केषाञ्चिदपि ——— ।

——— हस्तेषु क्षुरिका यथा॥

(*ख*) उद्यमः साहसं ——— ।

——— सहायकृत्॥

प्रश्न-17 (*अ*) भवतः नाम दिवाकरः सिदारः अस्ति। भवतः विद्यालयस्य नाम शासकीयः उच्चतरः माध्यमिकः विद्यालयः पुसौरः अस्ति। स्वस्य अपरिहार्यकारणवशात् (किमपि) त्रिदिनात्मकम् अवकाशस्य हेतोः स्वप्राचार्यं प्रति एकम् आवेदनपत्रं लिखतु। [1+2+1=4]

अथवा

भवतः नाम दीपेशः अस्ति। भवान् अधोलिखितां मञ्जूषां दृष्ट्वा शुल्कमुक्त्यर्थं लिखिते अस्मिन् पत्रे रिक्तस्थानानि पूरयन् पूर्णम् आवेदनपत्रं लिखतु।

[आशासे, पञ्चम्यां, पञ्चसहस्ररुप्यकाणि, निवेदनम्, अनुग्रहीष्यति, निर्वाहः, शुल्कमुक्तये, छात्रः]

सेवायाम्

प्राचार्यः
शासकीय-उच्चतर-माध्यमिक
विद्यालयः जगदलपुरम् (छत्तीसगढम्)

विषयः (*i*) -------- प्रार्थनापत्रम्।

महोदय!

सविनयं (*ii*) -------- अस्ति यदहं भवतः विद्यालये दशमकक्षायाः (*iii*) -------- अस्मि। मम पिता एकः कृषकः अस्ति। तस्य मासिकः आयः (*iv*) -------- अस्ति। मम एकः भ्राता अष्टमकक्षायां भगिनी च (*v*) -------- कक्षायां पठति। अस्माकं कुटुम्बस्य (*vi*) -------- अतीव काठिन्येन भवति।

अत: शुल्कमुक्त्यर्थं प्रार्थयेऽहम्। (*vii*) -------- अत्र भवान् मम एतां प्रार्थनां स्वीकृत्य (*viii*) --------।

दिनाङ्क: —— / —— / ——

भवत: विनीत: शिष्य:

दीपेश:

कक्षा–दशमी

(*ब*) अधोलिखितम् अपठितांशं पठित्वा निर्देशानुसारेण संस्कृतभाषया उत्तरत—

जनानां लोकानां वा तन्त्रं शासनं जनतन्त्रं वा कथ्यते। लोकतन्त्रे जनानां कल्याणम् एव शासनस्य प्रमुखं कार्यं मन्यते। अत्र प्रत्येकस्य जनस्य एव महत्त्वम्। भाषणे लेखने च अत्र पूर्णं स्वातन्त्र्यं भवति।

व्यवहारे केचन दोषा: अपि दृश्यन्ते। एतेषां दोषाणां दूरीकरणम् अनिवार्यम्। एतदर्थं सर्वेभ्य: शिक्षा अनिवार्या। शिक्षां विना लोकतन्त्रं सुरक्षितं न भवति।

प्रश्ना: [1×4=4]

(*क*) कां विना लोकतन्त्रं सुरक्षितं न भवति ?

(*ख*) लोकतन्त्रे शासनस्य किं प्रमुखं कार्यं मन्यते ?

(*ग*) लोकतन्त्रे किमर्थं शिक्षा अनिवार्या ?

(घ) किं नाम लोकतन्त्रम् ?

अथवा

(*क*) संस्कृतभाषया सारांशं लिखत। [3]

(*ख*) अपठितगद्यांशस्य उचितं शीर्षकं लिखत। [1]

प्रश्न–18 अध: प्रदत्तविषयेषु कमपि एकमधिकृत्य संस्कृतभाषया द्वादशवाक्यै: निबन्धं लिखत— [½×12=6]

(*क*) सदाचार:

(*ख*) महाकवि: कालिदास:

(*ग*) मम प्रदेश: (छत्तीसगढ:)

(घ) ग्राम्यजीवनम्

———